

Radna aktivnost branitelja: iskustva i stavovi o mjerama na tržištu rada¹

Geran-Marko MILETIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Nenad POKOS

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 30. 6. 2022.

UDK:

331.5(497.5):355.097(497.5)“1991/1995”

331.106.47(497.5):355.097(497.5)“1991/1995”

331.574(497.5):355.097(497.5)“1991/1995”

Doi: 10.5559/pi.17.32.10

U radu se analiziraju radna aktivnost i položaj na tržištu rada hrvatskih branitelja Domovinskog rata u dobi od 45 do 64 godina. Na temelju 798 ispunjenih anketnih upitnika branitelja iz pet županija i Grada Zagreba proizlazi da je 54,8% branitelja radno aktivno dok ih je 43,9% umirovljeno. Svaki peti radno aktivni branitelj zaposlen je u djelatnosti javne uprave i obrane, a oko 17% obavlja djelatnost u gradevinarstvu. Anketom se istražilo i poznavanje programa Ministarstva hrvatskih branitelja namijenjenih zapošljavanju i samozapošljavanju branitelja. Rezultati pokazuju da 7% ispitanika nije uopće ili nije dovoljno informirano o programima, a njih samo oko 6% kazalo je su o tim programima odlično informirani. Među braniteljima uključenim u neki od programa za zapošljavanje ili samozapošljavanje prevladavaju oni koji su s programima upoznati preko braniteljskih udruga i internetske stranice Ministarstva hrvatskih branitelja. Gledajući proceduru korištenja mjera u cjelini, polovica branitelja navela je da su uglavnom ili potpuno zadovoljni ulaskom u mjeru zapošljavanja ili samozapošljavanja.

Ključne riječi: hrvatski branitelji, radna aktivnost, djelatnost, zanimanje

Uvod

Izuzimajući istraživanja o hrvatskim braniteljima Domovinskog rata s povijesnog aspekta, činjenica je da su istraživanja o pojedinim obilježjima branitelj-

¹ Zaposlenici Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar dr. sc. Geran-Marko Miletić i prof. dr. sc. Nenad Pokos napisali su znanstveni članak »Radna aktivnost branitelja: iskustva i stavovi o mjerama na tržištu rada« za provedeno znanstveno istraživanje »Aspekti radne (ne)aktivnosti branitelja« u sklopu projekta »Analiza društvenih faktora koji utječu na kvalitetu života braniteljske populacije — smjernice za budućnost« (UP.04.2.1.06.0004) sufinanciranog sredstvima Europske unije iz Europskoga socijalnog fonda na poziv »Tematske mreže za društveno-ekonomski razvoj te promicanje socijalnog dijaloga u kontekstu unapređivanja uvjeta rada«.

ske populacije još uvijek rijetka i sporadična. Jedno je od takvih neistraženih obilježja njihova radna (ne)aktivnost i položaj na tržištu rada. Često se u javnosti nailazi na stereotipne prikaze prema kojima hrvatski branitelji žive na račun državne pomoći, s brojnim povlasticama i privilegijima. Prva studija koja je osporila takve tvrdnje objavljena je 2017. godine, a temelji se na podatcima Državnog zavoda za statistiku odnosno analizi demografskih, socioekonomskih i drugih obilježja o hrvatskim braniteljima dobivenih Popisom stanovništva 2011. godine.² Između ostalog, autori studije navode kako »analizom spomenutih obilježja nadležna tijela za hrvatske branitelje i javnost mogu steći jasniju sliku o hrvatskim braniteljima kao populaciji, što je osobito važno zato što se u javnosti često mogu čuti netočne informacije o hrvatskim braniteljima, ali i predrasude.«³ Jedan od autora studije na drugome mjestu ističe: »Tako bi slika prosječnoga hrvatskoga branitelja, kada bi se morao napraviti izvjesni presjek većine medijskih izvješća, glasila: nezaposleni muškarac kasnih 50-ih ili ranih 60-ih godina života koji uživa u nerealno visokim socijalnim primanjima kao što su visoke mirovine ili invalidnine.«⁴ Takvi stavovi proizlaze iz činjenice da se nakon Domovinskog rata omogućivalo znatno ranije umirovljenje branitelja s afirmativnim ciljevima i očekivanim pozitivnim efektima kako bi dobili egzistencijalnu sigurnost. Te su odluke ujedno bile primarne mjere socijalne politike, no rezultirale su i nekim negativnim učincima kao što je premještanje iz još radno aktivne populacije u neaktivnu (umirovljenike). Time se određeni dio branitelja suočio s gubitkom smisla i osjećaja identiteta, konfliktnim situacijama s prijateljima i u obitelji, psihosocijalnim poremećajima itd.

Međutim, nešto drukčiju sliku prosječnoga hrvatskoga branitelja prikazuju podatci objavljeni u navedenoj studiji iz 2017., ponajprije u poglavlju koje se bavi ekonomskom aktivnošću braniteljske populacije i njihovim položajem na tržištu rada.

Temeljni cilj rada je istražiti radnu aktivnost branitelja u dobi od 45 do 64 godina jer se posljednji relevantni podatci o tom obilježju odnose na stanje iz Popisa 2011. (*Demografska i socioekonomska obilježja hrvatskih branitelja*). Osim toga, danas najmlađi branitelji imaju najmanje 45 godina, a stu-

² Zoran Šućur, Zdenko Babić i Jelena Ogresta, *Demografska i socioekonomska obilježja hrvatskih branitelja. Prema Popisu stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine*, Ministarstvo hrvatskih branitelja i Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2017.

³ Isto, str. 7.

⁴ Zdenko Babić, »Uz Dan hrvatskih branitelja. Hrvatski branitelji borili su se i za 'hrvatske nogometne ratnike'«. <https://www.glas-koncila.hr/uz-dan-hrvatskih-branitelja-hrvatski-branitelji-borili-su-se-i-za-hrvatske-nogometne-ratnike> (pristupljeno 25. 6. 2022.).

dija iz 2017. odnosila se na branitelje koji su pri Popisu 2011. imali između 35 i 64 godina života. Rezultati ovog istraživanja pokazuju i poznavanje postojećih programa, prava i mjera za zapošljavanje kod poslodavaca i samozapošljavanje te zadovoljstvo njima.

Svrha istraživanja jest utvrditi postojeće stanje radne aktivnosti branitelja te na temelju dobivenih spoznaja utvrditi koliko su postojeće mjere (potpore) za zapošljavanje učinkovite za braniteljsku populaciju.

Potrebno je napomenuti da se pod ekonomski aktivnim stanovništvom u užem smislu razumijeva trenutačno aktivno stanovništvo, tj. stanovništvo koje sudjeluje u procesu rada, te se zato još naziva radna snaga. Primjerice, prema metodološkim napomenama Popisa stanovništva iz 2011. trenutačno aktivno stanovništvo ili radna snaga jesu zaposlene i nezaposlene osobe starije od 15 godina, razvrstane prema ekonomskoj aktivnosti u referentnom tjednu:⁵

a) zaposleni su osobe koje su u referentnom tjednu obavljale bilo kakav posao za plaću u novcu ili naturi;

b) nezaposleni su osobe koje u referentnom tjednu nisu obavljale nikakav posao za novac ili plaćanje u naturi, u posljednja četiri tjedna prije anketiranja aktivno su tražile posao te bi ponuđeni posao mogle početi obavljati u iduća dva tjedna.

Za razliku od njih neaktivno stanovništvo čine sve osobe mlađe od 15 godina te sve osobe stare 15 i više godina koje nisu zaposlene ili nezaposlene. Neaktivne osobe dijele se na umirovljenike, osobe koje se bave obvezama u kućanstvu, učenike ili studente te ostale neaktivne osobe.

Prema zakonskoj odredbi hrvatski branitelj iz Domovinskog rata je osoba koja je organizirano sudjelovala u obrani neovisnosti, teritorijalne cjelovitosti odnosno suvereniteta Republike Hrvatske kao pripadnik Oružanih snaga Republike Hrvatske (Zbora narodne garde, Hrvatske vojske, ministarstva nadležnog za obranu, Policije, ministarstva nadležnog za unutarnje poslove i Hrvatskih obrambenih snaga) ili kao pripadnih naoružanih odreda Narodne zaštite.⁶

Metoda i uzorak

Podatci analizirani u ovome radu prikupljeni su anketnim istraživanjem koje je u sklopu projekta »Analiza društvenih faktora koji utječu na kvalitetu ži-

⁵ Te su definicije navedene u metodološkim objašnjenjima Popisa stanovništva iz 2011. (Državni zavod za statistiku, 2011), gdje su detaljnije navedeni i primjeri koje osobe ulaze u neku od tih dviju kategorija.

⁶ Zakon o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji (NN 121/2017).

vota braniteljske populacije — smjernice za budućnost« proveo Institut društvenih znanosti Ivo Pilar u proljeće 2022. godine. U uvodu je naznačeno da smo u radu fokusirani na obilježja radne aktivnosti braniteljske populacije u Hrvatskoj, a to je naše anketno istraživanje usmjerilo na osobe sa statusom hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata u dobi između 45 i 64 godine.

Samo anketno istraživanje provedeno je kombiniranjem dvaju načina prikupljanja podataka. Za anketiranje smo uz klasičnu tehniku papir-i-olovka koristili i online obrazac čime se htjelo omogućiti dohvrat većeg broja pripadnika braniteljske populacije u relativno kraćem vremenu. Upitnik je u obje varijante imao ukupno 24 pitanja. Ispitanici su prije anketiranja upoznati sa sadržajem i svrhom istraživanja te im je zajamčena povjerljivost prikupljenih podataka.

Pri planiranju uzorka pozornost je posvećena i izbjegavanju potencijalnih rizika koji bi mogli otežati uključivanje potrebnog broja ispitanika u istraživanje. Naime, bez obzira na to što se u hrvatskim okvirima radi o brojnoj populaciji, prostorna i društvena disperziranost hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata znatno otežava provedbu istraživanja na probabilističkom uzorku. Stoga smo se pri uzorkovanju oslonili na tzv. metodu snježne grude. Konkretno, ispitanike smo u istraživanje ciljano regrutirali uz pomoć braniteljskih udruga. Za tu svrhu obratili smo se prvo osobama čiji kontakti su navedeni u registru udruga. Identificiranim kontaktima upućen je poziv za sudjelovanje u istraživanju te molba da nakon što popune anketni upitnik, isti poziv i molbu prosljede svojim članovima, odnosno drugim braniteljima. Pritom smo kontaktirali udruge s područja Ličko-senjske, Splitsko-dalmatinske, Varaždinske, Vukovarsko-srijemske i Zadarske županije te Grada Zagreba. U istraživanju je ukupno prikupljeno 798 ispravno popunjenih anketnih obrazaca. U Tablici 1 prikazana su osnovna obilježja realiziranog uzorka.

Razdioba u Tablici 1 pokazuje da je uzorkom obuhvaćeno oko 9% žena te oko 91% muškaraca. S obzirom na dob, vidimo da su se ispitanici gotovo ravnomjerno podijelili u dvije veće dobne kategorije, oko 49% ih je u dobi između 45 i 54 godine, a oko 5% staro je između 55 i 64 godine. Prema najvišem postignutom stupnju obrazovanja, ispitanika sa završenom osnovnom školom, nepotpunom osnovnom školom ili bez škole u uzorku je bilo oko 4%, sa završenom srednjom školom oko 68%, a oko 28% ispitanika imalo je završenu visoku/višu školu ili studij uključujući i magisterij znanosti ili doktorat.

Ovdje je svakako potrebno staviti navedene podatke u relaciju s dostupnim pokazateljima populacijskih vrijednosti. Za takvo što prikladno je osloniti se na spomenutu studiju *Demografska i socioekonomska obilježja hrvatskih branitelja* iz 2017. godine. Riječ je o studiji u kojoj su usporedno pri-

kazana obilježja braniteljske i opće populacije pri čemu su osnova za izradu analiza bili podatci Registra hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata te rezultati Popisa stanovništva, kućanstava i stanova iz 2011. godine.

Tablica 1. Osnovna obilježja anketiranih branitelja (%)

spol	1) muškarci	91,1
	2) žene	8,9
dob	1) 45-54 godine	49,4
	2) 55-64 godine	50,6
obrazovanje	1) osnovna škola ili manje	4,4
	2) dvogodišnja ili trogodišnja srednja škola (KV ili VKV)	17,8
	3) četverogodišnja srednja škola	50,0
	4) viša ili visoka škola, preddiplomski ili diplomski studij	24,7
	5) magisterij znanosti, doktorat	3,0
županija stanovanja	1) Grad Zagreb	39,8
	2) Ličko-senjska	4,6
	3) Splitsko-dalmatinska	22,9
	4) Varaždinska	18,5
	5) Vukovarsko-srijemska	8,1
	6) Zadarska	5,9
braniteljski staž	1) do 6 mjeseci	8,5
	2) 6-12 mjeseci	14,6
	3) 1-2 godine	15,2
	4) 2-3 godine	8,9
	5) 3-4 godine	11,9
	6) 4-5 godina	13,8
	7) više od 5 godina	27,0
Status hrvatskog ratnog vojnog invalida (HRVI) iz Domovinskog rata	1) da	41,9
	2) ne	58,1
Stupanj oštećenja organizma ispitanika sa statusom HRVI	20-39%	50,2
	40-59%	30,4
	60-79%	12,1
	80-100%	7,4

Usporedba podataka za spol, dob i obrazovanje prikazanih u Tablici 1 s onima iz spomenute studije — jasno, uzimajući u obzir da je u međuvremenu došlo do starenja braniteljske populacije i da je naše istraživanje usmjereno samo na dio te populacije — otkriva da naš uzorak prema ta tri elementa tek nešto manje odstupa od vrijednosti za braniteljsku populaciju. Tako je udio žena u uzorku, 8,9%, nešto veći od njihova udjela u ukupnoj braniteljskoj populaciji, a koji je prema Popisu stanovništva 2011. iznosio 4,9%. Tome je razlog uključivanje pripadnica jedne udruge braniteljica u anketno istraživanje. Kada uspoređujemo dobne kontingente, odnosno onih rođenih

između 1968. i 1977. (osobe koje su u vrijeme našeg anketiranja bile stare između 45 i 54 godine) te onih rođenih između 1958. i 1967. (osobe koje su imale između 55 i 64 godine) vidimo da je 2011. godine njihov omjer bio oko 46,7% naspram 53,3% u korist mlađeg kontingenta. U odnosu na Popis stanovništva 2011. u uzorku je udio tih dviju skupina gotovo podjednak; 49,4 % ispitanika bilo je u dobi 45-54 godine, a 50,6% u dobi 55-64 godine. Iako statistički neznatna, ta se razlika može pripisati većoj smrtnosti branitelja u skupini 55-64 godine proteklih desetak godina. Za razliku od dobne i spolne strukture, kod obrazovne je strukture uočeno ipak nešto veće odstupanje našeg uzorka u odnosu na populacijske vrijednosti. Naime, prema spomenutoj studiji, udio branitelja sa završenom osnovnom školom ili manje iznosio je 17,9%, a u ovom istraživanju 4,4%. Udio onih sa završenom srednjom školom gotovo je jednak; u uzorku 67,8%, a u Popisu 2011. 67,2%, dok su oni s visokom stručnom spremom u istraživanju činili 27,7%, a u Popisu 2011. godine 14,6%. Drugim riječima, u odnosu na ukupnu braniteljsku populaciju iz 2011., našim je uzorkom ipak nešto više zahvaćeno ispitanika sa završenom višom/visokom školom ili studijem, a nešto manje onih sa završenom osnovnom školom ili manje, dok je udio srednjoškolaca u okvirima prosjeka braniteljske populacije. To se može objasniti time što se podatci iz 2011. odnose na cjelokupnu braniteljsku populaciju, pa tako i na one koji su tada bili stari 55 i više godina, a u vrijeme ovog istraživanja imali su više od 65 godina te stoga nisu mogli ući u uzorak. Sasvim je razumljivo da starije dobne skupine, ne samo branitelja već i ostalog stanovništva, imaju nepovoljniju obrazovnu strukturu od mlađih. Drugi razlog je vjerojatno veća obuhvaćenost anketiranih branitelja u većim naseljima (gradovima) gdje je obrazovna struktura znatno povoljnija nego u manjim naseljima (selima).

Iz udjela branitelja po županijama stanovanja proizlazi da je u Gradu Zagrebu bio podjednak udio anketiranih (39,8%) kao i udio branitelja u promatranih šest županija pri Popisu 2011. (37,3%). Slično vrijedi za Splitsko-dalmatinsku županiju (22,9% među anketiranimima, a 25,4% među brojem branitelja iz ovih šest županija 2011.). Ličko-senjska županija ima u uzorku identičan udio (4,6%) kao i u ukupnom broju branitelja iz šest županija. Kod ostale tri županije te su razlike nešto izraženije, pa su tako branitelji iz Varaždinske županije 2011. činili 8,9% svih branitelja iz šest županija, a u uzorku čine 18,5%. Vukovarsko-srijemska županija je prema Popisu 2011. imala 12,2% branitelja u tim županijama, a u istraživanju oni čine 8,1%. Slična je situacija i kod Zadarske županije gdje je udio branitelja 2011. iznosio 11,7%, a u anketnom istraživanju 5,9%. Valja ponovno napomenuti da se podatci iz 2011. odnose na cjelokupnu braniteljsku populaciju, a ovdje samo na one koji su u vrijeme istraživanja imali između 45 i 64 godina.

Što se tiče braniteljskog statusa, razdioba prikazana u Tablici 1 otkriva da je među anketiranim braniteljima njih oko 23% u obrani Republike Hrvatske sudjelovalo do godinu dana, njih oko 15% između jedne i dvije godine, između dvije i tri godine u Domovinskom ratu provelo je oko 22% ispitanika, dok je njih oko 41% organizirano sudjelovalo u obrani neovisnosti, teritorijalne cjelovitosti odnosno suvereniteta Republike Hrvatske više od četiri godine, odnosno gotovo sve vrijeme trajanja Domovinskog rata. Osim braniteljskog staža, evidentirani su i podaci o statusu hrvatskoga ratnog vojnog invalida (HRVI) te stupnju oštećenja organizma. U Tablici 1 vidimo da je u uzorku bilo oko 42% ispitanika sa statusom HRVI, a među njima oko polovice s oštećenjem organizma od 20 do 39%, oko 43% ih ima oštećenje od 40 do 79%, a njih oko 7% imalo je oštećenje organizma 80% i više.

Rezultati

Osnovna obilježja radne (ne)aktivnosti hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata

Razdioba odgovora na pitanje o radnoj aktivnosti prikazana u Tablici 2 otkriva da je više anketiranih branitelja zaposleno u javnom ili državnom nego u privatnom sektoru, i to u približnom omjeru od dva prema jedan. Raščlanjujući pak udio od 13,4% zaposlenih u privatnom sektoru, vidimo da je otprilike 63% ispitanika u statusu zaposlenika, a ostalih 37% u statusu poslodavca, odnosno obrtnika ili privatnog poduzetnika. Poljoprivrednika je u uzorku prilično malo, tek 0,6%. U radno aktivni kontingent ulazi i 3,3% privremeno zaposlenih te 5,8% onih koji traže zaposlenje.

Nadalje, u Tablici 2 vidimo da u neaktivnom kontingentu dominiraju ispitanici koji su u mirovini, a uzorkom ih je obuhvaćeno oko 44%. Pritom je zanimljiv podatak da značajan broj ispitanika uz mirovinu obavlja neki posao za koji je plaćen. Udio takvih ispitanika, bez obzira na to koriste li pritom zakonsku mogućnost ili na neki drugi način uz mirovinu uspijevaju ostvariti radom i drugi prihod, bio je oko 8%. Zbog njihove uključenosti na tržište rada ti ispitanici nisu svrstani u kategoriju neaktivno stanovništvo već su tretirani kao radno aktivni.

Sumiranje prethodno naznačenih udjela pokazuje da je među ispitanicima bilo više radno aktivnih, dakle onih koji su zaposleni ili traže zaposlenje, od neaktivnih. U Tablici 3 vidimo da je stopa aktivnosti iznosila 54,8%, od čega na stopu zaposlenosti otpada 49,1 postotni poen, a na stopu nezaposlenosti 5,8 postotnih poena. Uspoređujući taj podatak sa stopom aktivnosti stanovnika 45–64 godine iz Popisa 2011. proizlazi da stopa aktivnosti branitelja premašuje stopu aktivnosti hrvatskog stanovništva iste dobne skupine, koja je iznosila 53,6%. Slično su zapazili i autori studije *Demografska i socio-*

ekonomska obilježja hrvatskih branitelja analizirajući stope aktivnosti branitelja i ukupnog stanovništva u dobi 30–64 godine prema Popisu 2011. Autori među ostalim ističu kako »upravo navedeni podatak te podatak o većoj stopi zaposlenosti i nižoj stopi nezaposlenosti hrvatskih branitelja iste dobne skupine (30–64) od ukupnog stanovništva najbolje razbija predrasude o braniteljima kao skupini koja se dominantno povukla s tržišta rada i živi od tzv. socijalnih naknada, a istina je upravo suprotna, braniteljska populacija navedene dobne skupine (30–64) radno je aktivnija i češće zaposlena od ukupnog stanovništva Republike Hrvatske«. ⁷ Međutim, ovdje treba biti pažljiv jer su 2011. muškarci činili oko 95% hrvatskih branitelja, a poznato je da su u Hrvatskoj te godine muškarci još uvijek u svim dobnim skupinama imali više stope aktivnosti od žena. ⁸ Uzme li se u obzir stopa aktivnosti samo muškog stanovništva 2011. godine u dobi 45–64 godine proizlazi da je ona sa 60,7% ipak bila nešto veća nego kod branitelja anketiranih ovom istraživanju (54,8%). No i te dvije stope aktivnosti ne pokazuju statistički toliko značajnu razliku da bi se branitelje obilježavalo u prije navedenim negativnim kontekstima u pogledu njihove radne aktivnosti.

Tablica 2. Razdioba ispitanika s obzirom na položaj u radnoj aktivnosti (%)

stalno zaposlen/a u javnom ili državnom sektoru	23,6
stalno zaposlen/a kod privatnog poslodavca	8,6
samozaposlen/a kao obrtnik/privatni poduzetnik	4,8
privremeno zaposlen/a	3,3
poljoprivrednik/ca	0,6
nezaposlen/a	5,8
ostali neaktivni	1,3
umirovljenik/umirovljenica	43,9
rad uz mirovinu	8,2

Tablica 3. Stopa aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti anketiranih branitelja (%)

stopa zaposlenosti (uključujući osobe koje rade uz mirovinu)	49,1
stopa nezaposlenosti	5,8
stopa aktivnosti	54,8

Promatrajući podatke u Tablici 4 koji prikazuju odgovore na pitanje o glavnim izvorima prihoda, vidimo da dvije kategorije dominiraju. To su mirovina, što kao glavni prihod navodi oko 51% ispitanika te prihodi od rada što navodi oko 40% ispitanika. Uz to, kao glavni izvor prihoda 1,6% ispita-

⁷ Zoran Šućur, Zdenko Babić i Jelena Ogresta, nav. dj., str. 56.

⁸ Nenad Pokos i Krešimir Peračković, »Promjene u strukturi radno aktivnog stanovništva Hrvatske od 1971. do 2011.«, *Revija za sociologiju*, 46/2016., br. 3, str. 297-323.

nika navelo je prihode od imovine, dok njih 1,8% nije specificiralo izvor prihoda. Preostalih 5% ispitanika navodi da su ili bez ikakvih prihoda, ili primaju socijalnu naknadu, ili pak ovise o povremenoj potpori drugih. Karakter potonjih izvora prihoda sugerira da se radi o skupini ispitanika koja vrlo izgledno nema dovoljno sredstava za podmirenje osnovnih životnih potreba i nije ih u mogućnosti ostvariti radom. Slično uviđaju i autori studije iz 2017. godine, koji ističu kako je »pomalo iznenađujući podatak da je u prosjeku oko 6% braniteljske populacije pri Popisu 2011. izjavilo da je bez ikakvih prihoda pa bi taj podatak svakako trebalo provjeriti i angažirati stručne službe da istraže koji su uzroci nedostatka prihoda u toj skupini hrvatskih branitelja radi usmjeravanja budućih mjera.«⁹

Tablica 4. Glavni izvor prihoda anketiranih branitelja (%)

mirovina	50,9
prihodi od rada	40,2
prihodi od imovine	1,6
socijalne naknade	1,5
ostali prihodi	1,8
povremena potpora drugih	1,4
bez prihoda	2,5

Gledajući sumarno djelatnosti zaposlenja anketiranih branitelja, razdoba prikazana u Tablici 5 otkriva da je najviše njih, oko 20%, radilo u kategoriji koja prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti (NKD 2007.) obuhvaća poslove javne uprave i obrane. S udjelom od oko 17% slijedi kategorija građevinarstva, dok je na trećem mjestu po zastupljenosti s udjelom od oko 13% kategorija prijevoza i skladištenja. Upravo su po ovom obilježju zabilježene najveće razlike u odnosu na podatke iz Popisa 2011. prema kojima je najveći udio zaposlenih branitelja bio u prerađivačkoj industriji (20,8%). Nakon objavljivanja podataka iz Popisa 2021. bit će zanimljivo usporediti podatke o promjeni ukupnog broja zaposlenih u djelatnostima javne uprave i obrane te prerađivačke industrije između 2011. i 2021. pa će vjerojatno postati jasnije zašto je kod branitelja došlo do takve promjene. Analizirajući pak ovu razdiobu sektorski, odnosno promatrajući zastupljenost pojedinih djelatnosti s obzirom na dihotomiju privatni/javni sektor, od zastupljenijih djelatnosti u javnom sektoru, dakle onom koji obuhvaća opću državu te javna poduzeća, uz spomenutu upravu i obranu treba spomenuti i zdravstvenu zaštitu i socijalnu skrb s udjelom od oko 7% te obrazovanje s udjelom od oko 4%. U taj sektor dijelom ulazi i kategorija prijevoz i skladištenje, kojom su obuhvaće-

⁹ Zoran Šučur, Zdenko Babić i Jelena Ogresta, nav. dj., str. 62.

ne usluge javnog prijevoza koje pružaju tvrtke u državnom vlasništvu ili u vlasništvu jedinica lokalne samouprave. Od djelatnosti koje su dominantno u vlasništvu privatnih pojedinaca i koje kao takve potpadaju pod tzv. privatni sektor uz spomenuto građevinarstvo po zastupljenosti se još izdvajaju prerađivačka industrija te turizam i ugostiteljstvo, odnosno djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića; obje spomenute kategorije imale su udio od oko 7%.

Tablica 5. Djelatnost poslovnog subjekta u kojem su anketirani branitelji zaposleni (%)

javna uprava i obrana	19,6
građevinarstvo	17,1
prijevoz i skladištenje	13,3
prerađivačka industrija	6,8
turizam i ugostiteljstvo	6,8
djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	6,8
trgovina na veliko i malo	5,7
administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	4,3
obrazovanje	3,8
poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	2,7
stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	2,2
umjetnost, zabava i rekreacija	2,2
zaštitarska djelatnost	1,9
opskrba električnom energijom	1,9
informacije i komunikacije	1,6
ostalo	3,2

Kao i kod djelatnosti, tako su i s obzirom na zanimanje odgovori prilično disperzirani. Prema Nacionalnoj klasifikaciji zanimanja (NKZ) iz 2010. godine najviše zaposlenih anketiranih branitelja radilo je u uslužnim i trgovačkim zanimanjima; u toj kategoriji evidentirano je njih 21%. Slijede zanimanja u obrtu te u pojedinačnoj proizvodnji; na tim poslovima radi njih oko 17%, a u kategoriji koja obuhvaća stručnjake, inženjere ili znanstvenike bilo ih je oko 14%. Više od 10% zaposlenih radi još kao rukovatelji postrojenjima i strojevima, industrijski proizvođači te sastavljači proizvoda (oko 11%), zatim kao tehničari i stručni suradnici (oko 11%) te kao administrativni službenici (oko 10%). Od zastupljenijih su još vojna zanimanja, na koja otpada oko 6 % zaposlenih anketiranih branitelja. I ovdje su zamijećene razlike u odnosu na podatke za cjelokupnu braniteljsku populaciju iz Popisa 2011. godine. Potonje godine najviše branitelja bilo je zaposleno u zanimanjima u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji (19,0%), zatim kao tehničari i suradnici (16,1%) pa tek onda u uslužnim i trgovačkim zanimanjima (15,2%) gdje je bilo zaposle-

no i najviše ukupnog hrvatskog stanovništva 2011. Objavom konačnih rezultata Popisa 2021. i za ovo obilježje postat će jasnije je li i kod ukupne populacije branitelja došlo do promjene u redoslijedu zaposlenih prema zanimanjima ili to vrijedi samo za šest promatranih županija.

Tablica 6. Zanimanje koje obavljaju zaposleni anketirani branitelji (%)

uslužna i trgovačka zanimanja	21,0
zanimanja u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji	17,4
znanstvenici, inženjeri i stručnjaci	13,8
rukovatelji postrojenjima i strojevima, industrijski proizvođači i sastavljači	11,4
tehničari i stručni suradnici	11,1
administrativni službenici	10,2
vojna zanimanja	6,0
zakonodavci, dužnosnici i direktori	4,8
jednostavna zanimanja	3,3
poljoprivrednici, šumari, ribari, lovci	1,2

Upoznatost s akcijama za lakše i brže uključivanje hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata na tržište rada

U sklopu sveobuhvatne skrbi za hrvatske branitelje iz Domovinskog rata jedan je od glavnih ciljeva zaštita dostojanstva i unaprjeđenje njihova životnog standarda. U tom kontekstu potreba lakšeg i bržeg uključivanja branitelja na tržište rada prepoznata je kao prioritetno područje djelovanja. Naime, Ministarstvo hrvatskih branitelja niz godina provodi ciljne radnje i specifične intervencije koje bi trebale odgovoriti na te potrebe. U ovom istraživanju fokus je bio na tri takve mjere. Uz već spomenutu mogućnost da se uz korištenje mirovine bude i zaposlen naš interes je usmjeren i na iskustva s korištenjem izravnih poticaja za zapošljavanje i samozapošljavanje branitelja putem nekoliko različitih programa te s korištenjem mjera stručnog osposobljavanja, odnosno poticanja obrazovanja.

Uspjeh spomenutih mjera uvelike ovisi o tome koliko su krajnji korisnici o njima informirani te o načinu njihova korištenja. Zanimljivo je stoga pogledati koliko su anketirani branitelji upoznati s programima Ministarstva hrvatskih branitelja namijenjenim njihovu zapošljavanju i samozapošljavanju. Prikupljeni odgovori prikazani u Tablici 7 pokazuju da većina, točnije sedam od deset ispitanika, nije uopće ili nije dovoljno informirana o tim programima, da je prilično dobro bilo informirano oko četvrtine ispitanika, a njih samo oko 6% kazalo je da su o programima odlično informirani. Kada je riječ o informiranosti o zakonskom pravu prema kojem umirovljeni branitelji mogu uz mirovinu biti i zaposleni do polovice punog radnog vremena, situaci-

ja je tek nešto povoljnija (Tablica 8). S tom mjerom nije uopće ili je nedovoljno upoznato oko 63% anketiranih branitelja, dok je njih oko 28% prilično dobro, a njih još oko 10 % odlično informirano.

Tablica 7. Informiranost o programima Ministarstva hrvatskih branitelja namijenjenim zapošljavanju i samozapošljavanju branitelja (%)

uopće nisam informiran/a	38,6
nisam dovoljno informiran/a	31,4
prilično dobro sam informiran/a	24,3
odlično sam informiran/a	5,8

Tablica 8. Informiranost o zakonskom pravu prema kojem umirovljeni branitelji mogu uz mirovinu biti zaposleni do polovice punog radnog vremena (%)

uopće nisam informiran/a	29,1
nisam dovoljno informiran/a	33,5
prilično dobro sam informiran/a	27,6
odlično sam informiran/a	9,8

Prevladavajući stav o programima namijenjenim uključivanju branitelja na tržište rada pretežno je negativan. Razdioba prikazana u Tablici 9 pokazuje da oko 28% anketiranih branitelja drži kako se nudi puno mjera, ali da je teško procijeniti koja je prikladna za njih, dok oko 39% ispitanika smatra da većina mjera na njih uopće nije primjenjiva. Da su informacije o pravima i obvezama jasne i nedvosmislene ocjenjuje oko 19% ispitanika, a njih oko 14 % bilo je zainteresirano za neku od mjera, ali su im za sudjelovanje bili prestrogi.

Tablica 9. Stav o programima Ministarstva branitelja za zapošljavanje ili samozapošljavanje branitelja (%)

nudi se puno mjera, ali teško je procijeniti koja je prikladna za mene	28,2
informacije o pravima i obvezama su jasne i nedvosmislene	18,7
većina mjera uopće nije primjenjiva na mene	38,8
neke mjere su mi (bile) interesantne, ali uvjeti za sudjelovanje (bili) su mi prestrogi	14,3

O korištenju mjera namijenjenih uključivanju hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata na tržište rada

Što se tiče korištenja poticaja iz programa za brže i lakše uključivanje branitelja na tržište rada, analiza otkriva da je neku mjeru iz toga paketa koristilo oko 9% ispitanika odnosno njih 69 od 798 (Tablica 10). Rezultati prikazani u Tablici 11 otkrivaju da su se korisnici tih mjera o samim mjerama najčešće informirali putem braniteljskih udruga (oko 30%), zatim putem mrežnih stranica Ministarstva hrvatskih branitelja (oko 26%) te u razgovoru s obitelji,

prijateljima ili znancima (oko 22%). Kao izvor informiranja još su nešto češće spominjani različiti mediji (televizija, radio, novine i sl.), što navodi oko 8% onih koji su mjeru koristili, dok su drugi izvori poput letaka i brošura ili internetske društvene mreže spominjani tek sporadično.

Tablica 10. Uključenost u neki od programa za zapošljavanje ili samozapošljavanje branitelja (%)

da	8,8
ne	91,2

Tablica 11. Način informiranja o korištenoj mjeri za zapošljavanje ili samozapošljavanje branitelja (%)

putem internetske stranice Ministarstva hrvatskih branitelja	26,0
u razgovoru s obitelji, prijateljima i znancima	21,9
putem medija (televizije, novina, radija, drugih internetskih stranica)	8,2
putem braniteljskih udruga	30,1
kod poslodavca kod kojeg sam radio/la \ planirao/la raditi	4,1
putem društvenih mreža (Facebook i sl.)	1,4
putem letaka i brošura	1,4
nisam se uopće informirao/la o mjeri	6,9

Tablica 12. Zadovoljstvo ukupnom procedurom ulaska u mjeru zapošljavanja ili samozapošljavanja (%)

potpuno sam nezadovoljan/na	14,1
uglavnom sam nezadovoljan/na	12,5
niči sam zadovoljan/na, niči nezadovoljan/na	23,4
uglavnom sam zadovoljan/na	39,1
potpuno sam zadovoljan/na	10,9

Analizirajući iskustvo korištenja navedenih mjera, razdioba prikazana u Tablici 12 pokazuje da je, gledajući proceduru u cjelini, većina korisnika bila zadovoljna. Konkretno, polovica njih navela je da su uglavnom ili potpuno zadovoljni, dok ih je oko četvrtine bilo potpuno ili uglavnom nezadovoljno, a isto toliko bilo je neodlučnih, odnosno nisu bili ni zadovoljni ni nezadovoljni. Promatrajući pojedine aspekte procedure (Tablica 13), korisnici mjera su najčešće bili zadovoljni radom zaposlenika Ministarstva. Tako vidimo da je oko 56% njih zadovoljno ljubaznošću, a više zadovoljnih nego nezadovoljnih bilo je i stručnošću zaposlenika Ministarstva, 44 % naspram 40%. S druge strane, omjer nezadovoljnih u odnosu na zadovoljne sugerira da su korisnici imali najčešće problema s iznosom samih poticaja, zatim s informiranosti zaposlenika Ministarstva kao i s potpunim i preciznim informacijama o proceduri i potrebnoj dokumentaciji.

Tablica 13. Zadovoljstvo pojedinim aspektima procedure ulaska u mjeru zapošljavanja ili samozapošljavanja

	Nezadovoljan/na	Niti zadovoljan/na, niti nezadovoljan/na	Zadovoljan/na
duljinom rješavanja zahtjeva za sudjelovanje u mjeri	40,4	21,1	38,6
stručnošću zaposlenika Ministarstva hrvatskih branitelja	40,0	16,4	43,6
informiranošću zaposlenika Ministarstva hrvatskih branitelja	43,6	16,4	40,0
ljubaznošću zaposlenika Ministarstva hrvatskih branitelja	33,3	11,1	55,5
iznosom poticaja	51,9	17,3	30,8
potpunim i preciznim informacijama o proceduri i potrebnoj dokumentaciji	40,8	24,1	35,2

Kod rangiranja razloga uključivanja u mjeru zapošljavanja ili samozapošljavanja, od ponuđenih odgovora tri se ipak nešto češće ističu. Na prvome mjestu nalazi se financijska korist — taj razlog navelo je 50% korisnika. Slične udjele među odgovorima ima želja za stjecanjem radnog iskustva te želja da se bude aktivan, odnosno da se ne sjedi kod kuće besposlen; oba spomenuta razloga navelo je kao važne poticaje za uključivanje u mjeru oko 48% korisnika. Najmanje važnim razlozima pokazale su se želja da se ispunni preostale uvjete za mirovinu (to je važnim smatralo 25% korisnika) te okolnost da je mjera bila jedini način da se dobije posao (to je važnim razlogom smatralo 30% korisnika).

Tablica 14. Važnost pojedinih razloga za uključivanje u mjeru zapošljavanja ili samozapošljavanja

	Nevažno	Niti važno, niti nevažno	Važno
da nisam bez posla (»da ne sjedim kod kuće«)	28,8	23,1	48,1
da nešto naučim i steknem dodatno radno iskustvo zbog financijske koristi	28,0	24,0	48,0
da dobijem mogućnost raditi posao koji nije neprijavljen (koji nije »na crno«)	36,7	18,4	44,9
to je bio jedini način da počnem raditi, drugačije nisam ni mogao/la dobiti posao	43,5	26,1	30,4
da steknem korisna poznanstva	32,7	21,2	46,2
da ispunim preostale uvjete za mirovinu (da imam dovoljno mirovinskog staža)	60,4	14,6	25,0

Procjenjujući ukupni učinak uključivanja u mjeru, zanimalo nas je kako korisnici doživljavaju utjecaj uključivanja u mjeru zapošljavanja ili samozapošljavanja na poboljšanje kvalitete njihova života. Razdioba odgovora u Ta-

blici 15 otkriva da je mjera pomogla većini korisnika, njih oko 43% navelo je da im je kvaliteta života donekle poboljšana, a još 20% smatra da je izrazito poboljšana. Spomenimo da je bilo i oko 37% korisnika koji su ocijenili da im uključivanje u mjere zapošljavanja ili samozapošljavanja nije nimalo pomoglo poboljšati kvalitetu života.

Tablica 15. Utjecaj uključivanje u mjeru zapošljavanja ili samozapošljavanja na poboljšanje kvalitete života korisnika (%)

nimalo	36,9
donekle	43,1
izrazito	20,0

Na kraju, u istraživanju smo se dotaknuli mjere stručnog osposobljavanja, odnosno poticanja obrazovanja branitelja iz Domovinskog rata. U navedenu mjeru bilo je uključeno oko 8% ispitanika (Tablica 16). Iz Tablice 17 vidljivo je kako su najčešće mjeru koristili za usavršavanje (oko 37% korisnika), zatim za stjecanje dodatnih znanja i vještina (oko 33%) te za prekvalifikaciju (oko 15%). Izravan učinak te mjere očituje se uključivanjem i/ili poboljšanjem statusa na tržištu rada, a da im je mjera stručnog osposobljavanja, odnosno poticanja obrazovanja pomogla pri zapošljavanju ili promjeni radnog mjesta navelo je oko 61% korisnika (Tablica 18).

Tablica 16. Uključenost u neku od mjera stručnog osposobljavanja, odnosno poticanja obrazovanja branitelja (%)

da	8,2
ne	91,8

Tablica 17. Korištenje pojedinih mjera stručnog osposobljavanja, odnosno poticanja obrazovanja branitelja (%)

stjecanje prvog zanimanja (u programima obrazovanja za stjecanje niže razine srednjeg obrazovanja, trogodišnjim strukovnim programima obrazovanja, četverogodišnjim strukovnim programima obrazovanja)	5,8
prekvalifikacija	15,4
osposobljavanje	9,6
usavršavanje	36,5
stjecanje dodatnih znanja i vještina (npr. stranih jezika, informatičko opismenjanje i sl.).	32,7

Tablica 18. Je li korisnicima neke od mjera stručnog osposobljavanja, odnosno poticanja obrazovanja branitelja ona pomogla pri zapošljavanju ili promjeni radnog mjesta (%)

da	61,4
ne	38,6

Rasprava i zaključak

Polazeći od pretpostavke da je uključenost hrvatskih branitelja na tržište rada jedno od uporišta njihove uspješne socijalne reintegracije u mirnodopske životne uvjete, a samim time i kvalitete života, u radu smo bili usredotočeni na obilježja radne aktivnosti hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata. Konkretno, cilj provedene analize bio je utvrditi razinu radne aktivnosti među braniteljima iz Domovinskog rata te doznati u kojoj mjeri su akcije usmjerene na njihovo i brže uključivanje na tržište rada doprle do krajnjih korisnika. Što se tiče omjera radne aktivnosti i neaktivnosti kod anketiranih branitelja, nalazi analize sugeriraju da je još uvijek više onih koji sudjeluju na tržištu rada. Preciznije, u našem uzorku omjer je bio 55% prema 45% u korist radno aktivnog kontingenta. Pritom u radno aktivnom kontingentu uz relativno malen udio anketiranih branitelja koji traže posao dominiraju oni zaposleni.¹⁰

Analizirajući pak uspješnost realizacije akcija usmjerenih na uključivanje hrvatskih branitelja na tržište rada, jedan od glavnih nalaza upućuje na nedovoljnu informiranost zainteresirane javnosti o mjerama za poboljšanje njihova statusa. Naime, oko 70% ispitanika nije bilo upoznato s postojanjem poticaja za zapošljavanje ili samozapošljavanje branitelja, a njih oko 63% nije bilo upoznato s mogućnošću rada uz mirovinu.

Ocjenujući učinak akcija važno je istaknuti da je, gledajući sumarno, barem u jednu od tri promatrane mjere bilo uključeno oko 20% ispitanika. Pritom je omjer korisnika pojedinačnih mjera podjednak, oko 8% ispitanika koristi mogućnost rada uz mirovinu, oko 9% koristilo je neki od poticaja za zapošljavanje ili samozapošljavanje, a njih oko 8% neku od mjere stručnog osposobljavanja, odnosno poticanja obrazovanja branitelja iz Domovinskog rata.

Pri donošenju novih propisa ili akata vezanih za braniteljsku populaciju pozornost bi trebalo usmjeriti na oko 5% braniteljske populacije koja nema nikakve prihode ili živi od povremene potpore drugih te od socijalne naknade.

¹⁰ Osim u studiji *Demografska i socioekonomska obilježja hrvatskih branitelja* podatak o većem broju zaposlenih hrvatskih branitelja nego umirovljenika može se pronaći i u elaboratu »Istraživanje potreba i kvalitete življenja hrvatskih branitelja i stradalnika Domovinskog rata te članova njihovih obitelji. Završno izvješće«, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2018. Podatci iz tog istraživanja, provedenog na čak 3247 branitelja, pokazuju kako je 45,5% branitelja bilo zaposleno dok ih je 44,5% bilo u mirovini.

Geran-Marko Miletić, Nenad Pokos:
**Veterans' Economic Activities: Experiences and Attitudes on
Labor Market Measures**

The paper analyzes the economic activity and position on the labor market of Croatian Homeland War veterans aged 45-64. Based on 798 completed survey questionnaires of veterans from five counties and the City of Zagreb, results show that 54.8% of veterans are actively employed, while 43.9% are retired. Every fifth active military veteran is employed in public administration and defense, and around 17% work in construction. The survey also looked into the awareness of the programs that the Ministry of Croatian Veterans intended for the employment and self-employment of veterans. The results show that 7% of the participants were not at all or not sufficiently informed about the programs, and only about 6% of them said that they were very well informed about these programs. Among the veterans included in some of the programs for employment or self-employment, most participants belong to those who became familiar with the programs through veterans' associations and the website of the Ministry of Croatian Veterans. Looking at the procedure of using the measures as a whole, half of the veterans stated that they were mostly or completely satisfied with taking part in the employment or self-employment measure.

Key words: Croatian veterans, working activity, work, profession